

ПРАВОСЛАВНА ДУХОВНОСТ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

(Давор Миличевић, *У оіледалу срїском. Казивања и оіледи о књижевностїи и їрадицији*, Београдска књига, 2012.

Ранко Поповић, *Парадокси и молиїве. Оіледи о срїском їјесниїїву 2*, Филозофски факултет Универзитета у Нишу и Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, 2013.

Ризничари и їамїїїшељи. Православна духовностї срїске књижевностїи ХХ вијека, коаутори: Ранко Поповић (уредник), Давор Миличевић, Зорица Никитовић, Саша Шмуља и Јован Делић, Филолошки факултет у Бањој Луци, 2013.)

Три књиге објављене у протекле двије године сагледавамо као једну цјелину, имајући на уму да се у сва три случаја ради о студијама које афирмишу специфичан приступ српској књижевности, а који подразумијева да је православна духовност била и остала њен органски темељ. Прва у низу јесте књига *У оіледалу срїском. Казивања и оіледи о књижевностїи и їрадицији* Давора Миличевића, књижевног znalца и посвећеника који већ годинама из далеке Канаде даје знатан допринос савременим тумачењима српске књижевно-научне мисли. Ради се о једанаест студија груписаних у три цјелине („О очинству и синству”, „Мала преображења” и „О чуварима традиције”), од којих су неке биле публиковане и раније, док су се неке први пут сусреле са читаоцима.

Већ из ове Миличевићеве књиге сазнаћемо (а то ће потврдити и преостале двије) да овакав концепт тумачења књижевности није самоникао, а да су његови данашњи утемељивачи, *ризничари* и *їамїїїшељи* – Миличевић и Поповић, стасали под старатељством Николе Кољевића, који је им је својим радом оставио упадљиве „знакове поред пута”. Кољевић је упозоравао да се заборавља основна чињеница о природи књижевности – да је она намијењена човјековој духовној потреби и употреби, те да су пјесник и критичар, сваки на свој начин, на истом задатку учртавања

кота на координатама система људских духовних вриједности. Инсистирао је на успостављању живог и активног односа према традицији, те тврдио како нам је традиција потребна да бисмо вредновали, што је Миличевић доживио као „дах свјежине у већ дуго непровјетреном и по-добро устајалом ваздуху постструктуралистичке 'језичке тамнице'" (*У оїлегалу срїском*, 164). Кољевић је био на изврсном трагу и, ушавши у анализу духовних темеља српске културне баштине, посетнуо је за наслеђем православља, те открио везаност српског поетског израза за православни концепт виђења свијета. Миличевић и Поповић (ријечима овог потоњег) били су полазници формалне и неформалне катедре Николе Кољевића у предратном Сарајеву, па ће се Миличевић свом Професору одужити студијом која се налази на самом крају ове књиге, у тексту знаковитог наслова, „Између иконоборца и иконобранитеља: Скица за портрет савршеног критичара". Овај текст је дио посљедњег поглавља, „О чуварима традиције", у којем ће се Миличевић осврнути на још два своја књижевнокритичка ослонца, Новицу Петковића и Славка Леовца. Петковић, стасао на теоријским основама руске семиотичке школе, открио је да су они српски пјесници који су наизглед бунтовни рушитељи традиције или тихи, самоникли усамљеници, заправо „столпници и отшелници српске поезије који су ту фину нит предања, вјерујући у мудрост језика као силе шире од себе, упркос свим искушењима, успјели да преведу у ново вријеме" (147). Код Славка Леовца пак проналазимо интензивно сучељавање естетских и етичких категорија античког свијета са данашњим временом, а животворни дамар креативног књижевног чина Леовац налази у ономе што Миличевић одређује као „поетску духовност".

Најобимнија студија у овој књизи, уједно и најважнија, нарочито у контексту теме која обједињава све три књиге из поднаслова, јесте „Православна духовна основа савремене српске поезије". Она дијели сличне идеје са Миличевићевом књигом *Плашћаница сїиха (о православном духу у савременој срїској поезији)* из 2005. године и у њој је наглашено да су косовски завјет и јеванђељско језгро српске епике уткани у етичку потку савременог пјесничког израза, а говорећи о молитвеном тону у стиховима многих савремених српских пјесника, код којих се неријетко најинтимнија исповијест уздиже на општи план, Миличевић закључује да је „процес пјесничког надрастања изоловане индивидуалне свијести водио природно до тежње да се оствари поетска визија спајања са Христом, пјеснички чин Евхаристије, како би се сагледала цјелина свијета и

постало њеним органским дијелом” (55). Овај текст, заједно са студијама о Светом Сави и Његошу, смјештен је у уводно поглавље, у којем нас аутор опомиње да у огледалу српском погледамо Светога Саву, те да сагледамо затим и свој одраз у његовом лику, јер је управо овај светитељ упуришна тачка нашег националног завјета, а могућност двосмјерног огледања и узајамног савњивања драгоцјена вјештина за очување културног идентитета. Његошев *Горски вијенац* пак, као књижевно дјело које је изванредна спона између старе и нове српске књижевности, те старог и новог у српској духовној традицији, како Миличевић закључује, јесте „христолика матрица националног предања пренесена и у нови књижевни израз” (40).

Средишња цјелина биће посвећена искушењима 20. вијека пред којима се нашла српска књижевност и у њој ће Миличевић препознавати епски свијет у лирском изразу савремених српских пјесника, попут Ђорђа Сладоја и Рајка Петрова Нога. Акценат ће бити на христоликом језгру српске десетерачке традиције која је, преливши се у модеран израз савремених пјесника, призвала изнова јеванђељску потку косовског завјета и православне духовне теме. С друге стране, анализирајући Кочићев циклус о Симеуну Ђаку и тематизовање приче и причања у њему, Миличевић ће закључити да треба да вјерујемо у причу, која је носилац духовног наслеђа, чак и онда када историјске околности постављају гомиле препрека. Проблематизоваће се у овој књизи и насловна метафора из бесједе „Очинство и синство” Матије Бећковића, која ће у овој књизи функционисати као њена кохезиона сила. Та метафора је нашла своје мјесто у наслову студије о Андрићу, у којој је показано како Андрић осваја српску духовну традицију „и бива усиновљен од стране претходника о којима пише са толико поштовања” (попут Његоша), али то не значи његово везивање за свијет прошлости, већ уписивање созерцавања овог нашег доба у духовни код претходника, те ће се синство чудесно преобразити у очинство. Ова метафора о очинству и синству, која се, према свједочењу самог аутора замало наметнула као наслов цијеле књиге, суштински ће бити једнакозначна оној која је завршила на њеним корицама – *У огледалу српском*.

Књига *Парадокси и молишве. Оједи о српском пјесничком* 2 Ранка Поповића, професора Филолошког факултета у Бањој Луци, настала је на темељу аутентичног промишљања поезије и поетског чина, али и настојања да се српска поезија и српска књижевност уопште сагледају у

свјетлу православне духовности, етике и естетике. Ово промишљање и настојање, признато и препознатљиво у србистичким академским круговима, аутор је уобличио као проблемски, поетичко-филозофски приступ идентитету српске књижевности и културе, актуелизујући га као у овом тренутку несумњиво најважније питање које се тиче српске књижевности и њенога проучавања. Питање које се тиче извора и ослонаца националне културе, а то је њена православна духовност. Питање је то које аутор поставља у времену у којем се мало ко од истраживача на пољу проучавања српске књижевности уопште обзире на њене изворне духовне вриједности, на созерцање поетског чина какво је било својствено Његошу, Настасијевићу и толиким другим посвећеницима и подвизницима међу пјесницима. Њихова филозофска и поетска мисао и њихова аутентична пјесничка религија свједоче о томе да, и поред дисконтинуитета у националној традицији и култури, најживљи и најснажнији јесте онај израз духовности који је уједно и најтрајнији у њој, а то је израз православне духовности. У ери неизбројних и врло често се чини несавладивих теоријских стратегија, у ери „изолације мишљења о књижевности”, те „напуштања идеала цјеловитог духовног искуства”, повратак изворности и узвишености, повратак традицији и истини, филозофији и созерцању, уједно је и повратак оним принципима који у области проучавања књижевности и умјетности никада не могу застарјети или изгубити на актуелности.

Ранко Поповић своје ставове утврђује на темељима промишљања књижевности какво је својствено Милану Радуловићу, Жарку Видовићу, Давору Миличевићу и другима који се баве „духовном супстанцом” књижевности и могућностима „повезивања поетике и теологије” у њиховом „природном савезништву”. „Ако је питање одређења српске књижевности православном духовношћу Жарко Видовић сагледавао на једној широкој филозофској основи, а Милан Радуловић му дао чврст естетички оквир, онда би се могло рећи да га Давор Миличевић одлучније уводи у поетички контекст и активира аналитички. Све су то ваљана и методолошки употребљива искуства, али искуства која су тако наглашено плод специфичних ауторских интересовања и која много прије позивају на нова промишљања проблема него што би хтјела да се наметну као канон.” (*Парадокси и молишве*, 29). Због саме природе овог „савезништва” поетике и теологије у којем налази темељно и суштинско полазиште за своје *Парадоксе и молишве*, Поповић бира два насловна појма која „примарно припадају теолошком духовном наслеђу, али су

одавно постали и неутуђива својина поетике" (30), међутим, исто тако, могу да се посматрају „и знатно шире, као читав један карактеристичан књижевни механизам" (31).

Књига *Парадокси и молишве* Ранка Поповића састоји се од десет студија у којима се аутор бави духовним и традиционалним елементима српске поезије, настојећи да поетичке рефлексije што снажније укоријени у хришћанском, православном идентитету њене духовности. Након дуже уводне студије у којој аутор, на примјерима лирских опуса најзначајнијих српских пјесника, темељно образлаже основна начела хришћанског поетолошког опредјељења, слиједи низ студија у којима се бави различитим темама као што су мотиви Херцеговине у савременом српском пјесништву („Евокација и симболизација завичаја. Херцеговина у српском пјесништву двадесетог вијека”), поезијом С. Раичковића („Лирска меланхолија Стевана Раичковића”), С. Куленовића („Меланхолични сонет Скендера Куленовића”), Љ. Симовића („Моћ обичних ријечи. Типови онеобичења у поезији Љубомира Симовића”), М. Данојлића („Од бунта до молитве. Критичка свијест у поезији Милована Данојлића”), М. Бећковића („Ореол за Павладољску. Поетика љубавног пјесништва Матије Бећковића”), Ђ. Нешића („Боље је бити у мањини. Ратно и поратно пјесништво Ђорђа Нешића”) итд. У књизи су објављене и Поповићеве студије о књижевнокритичком раду Н. Кољевића („Морални императив и методолошка сумња. Књижевнокритички поступак Николе Кољевића”) и Н. Петковића („Логика унутрашњег развоја националне литературе. Новица Петковић и поетика српске књижевности”). Све поменуће студије су оригинални научни радови који су претходно објављени у најзначајнијим националним часописима и зборницима научних радова. Професор Поповић је истраживач који спада међу оне који врло брижљиво и одговорно бирају теме за своје научне радове и већ у том маниру налазимо одраз оне посвећености с којом аутор ступа у дијалог с овим суштинским елементима српске поезије. Његову аутентичну истраживачку мисао у корак прати и највиши ниво естетске вербализације по чему га препознајемо и као предавача и као аутора значајних научних радова у савременом академском контексту књижевне србистике. Крајем 2013. године Поповић је за књигу *Парадокси и молишве* добио награду „Николај Тимченко”, установљену у Лесковцу, која се додјељује годишње, за најбоље дјело из области књижевности, есејистике и књижевне критике, а у спомен на филозофа, есејисту, књижевног теоретичара и новинара чије име носи ова награда. Поред тога

што је награда утемељена именом Новице Петковића, који је био њен први лауреат и дао јој извјесну тежину, постоји лијеп обичај да Задужбина „Николај Тимченко” награђеноме објави нову књигу у наредних година дана, стога до краја године можемо очекивати још једну књижевнокритичку студију из пера Ранка Поповића.

У последњим редовима овога приказа осврнућемо се на књигу под насловом *Ризничари и ѧамѡиѡељи. Православна духовноѡи срѡске књижевноѡи XX вијека*, чији су коаутори Ранко Поповић (уредник), Давор Миличевић, Зорица Никитовић, Саша Шмуља и Јован Делић. У овај зборник уврштени су научни радови које су поменути аутори такође објавили у водећим националним часописима или зборницима у оквиру пројекта којим је руководио Поповић. „Основу ове књиге представља замисао да се на темељу једног јасно одређеног и провјерљивог система вриједности покуша доћи до што цјеловитије поетичке слике нововјековне националне литературе, те да се према тој слици преиспита значајан дио система српске књижевности.” (*Ризничари и ѧамѡиѡељи*, 5). То се, дакако односи на опредјељење да се још једном, овога пута као група аутора и сарадника на пројекту, неколицина истраживача посвети тумачењу српске књижевности на темељу њене поетичке и духовне изворности. „На основу досадашњих независних истраживања и промишљања, сарадници окупљени на овоме послу дијеле увјерење да свака национална књижевност представља израз свијести једног народа и његових вриједности похрањених у језику. Језик просијава и памти драгоцјену духовну супстанцу, а заборав језика значи губитак те супстанце и изопачење смисла, значи подсијечање духовних коријена бића.” (6).

Поред уводних студија Ранка Поповића и Давора Миличевића које се одликују прегледношћу и успјешном реализацијом великог и обухватног посла на пољу цјелокупне српске књижевности, православном духовношћу у дјелима појединих српских писаца бавили су се сви коаутори ове књиге. У њој су заступљени радови о књижевном дјелу Момчила Настасијевића, Десанке Максимовић, Миодрага Павловића, Рајка Петрова Нога, Ђорђа Сладоја, Петра Кочића, Иве Андрића, Бранка Ђопића, Милована Данојлића, Горана Петровића и других. Аутори су својим радовима настојали указати на чињеницу да, како стоји у Пролову књиге, „искорак у теолошку димензију језика и књижевности није ништа мање неизвјестан од социолошког или психолошког; самим тим

што су много старије, ту су сродности много дубље и интензивније. [...] Исто тако, сва ваљана и потврђена начела нововјековних књижев-нонаучних метода могу се укључити у приступ чије је темељно разли-ковно обиљежје православна духовност, са кристално јасном семан-тиком библијских и светоотачких текстова. Уосталом, ако је већ сама српска књижевност, најбољим својим дијелом, посљедњих деценија тако снажно похрлила у сусрет свом православном икону, онда би био ред да и тумачи књижевности крену за њом." (6).

ФИГУРЕ ЧИТАЊА КРОЗ ОТПОРЕ И ПРЕКОРАЧЕЊА

(Снежана Милосављевић Милић, *Фиџуре чићања*, Службени гласник, Београд, 2013. и *Ошйори и ѓрекорачења (Поешика ѓриповедања Боре Сћанковића)*, Филозофски факултет у Нишу, 2013.)

Снежана Милосављевић Милић, ванредни професор теорије књижевности и методологије проучавања књижевности на Департману за српску и компаративну књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу, у 2013. години је објавила двије научне књиге огледа и расправа из области српске књижевности 19. и 20. вијека, обје саткане од прерађених верзија радова који су раније објављени у научним часописима или зборницима радова са научних скупова одржаних у Србији и иностранству. Тако је научној и широј читалачкој публици омогућен ближи увид у двадесет и четири научна рада ове ауторке, која су тиме постала доступнија како садашњим, тако и будућим проучаваоцима опуса писаца о чијим прозним дјелима је писала.

Прва од ове двије књиге, *Фиџуре чићања*, Службени гласник, Београд, 2013. год, састоји се од петнаест огледа и расправа, подијељених у три цјелине и наводимо их према редослиједу. У првој целини налазе се: *Прича, њени казивачи и слушаоци у ѓриповешћима Милована Глишића*, *Чудан свет Јакова Ићњатовића – жанровске одлике и нараћивни ѓосћуици*, *Паћнички ѓрићћих – јунакиње срћској реалистћичкој романа*, *Болесћ, слейило, ѓоћискивање – Ветар Лазе Лазаревића*, *Грех и ѓрешни људи у ѓриповешћима Симе Матавуља и Слика грућој у роману Хаћи Диша Драћућина Илића*. У њима су интерпретативним, наратолошким и имаголошким приступом анализирана репрезентативна дјела седам српских писаца: Милована Глишића, Јакова Ићњатовића, Јанка Веселиновића, Светолика Ранковића, Лазе Лазаревића, Симе Матавуља и Драгутина Илића. Притом је ауторка консултовала релевантну књижевноисторијску и књижевнотеоријску литературу, користећи је критички и креативно и нудећи своја, оригинална рјешења питања и проблема који су се приликом анализе наметала и отварала. Први међу овим радовима, „Прича, њени казивачи и слушаоци у приповеткама Милована Глишића”, трети-